
ԼԵԶՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՇՈՏ ԳԱԼՍՏՅԱՆ

Խաչատուր Աբովյանի անվան ՀՊՄՀ
Բանասիրական ֆակուլտետի դեկան
Բան. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր
Էլիասյե՝ ash.galstyan@mail.ru

ԳՐԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ. ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔ ԵՎ ԼԵԶՈՒ

Ամփոփում

Նամականին հայ գրականության մեջ համարվում է երկրորդական ժանր, սակայն այն նպաստում է գրողի ժառանգության քննությանը: Նամակներն իրենց կառուցվածքով և ներքին բովանդակությամբ բաժանվում են մի քանի տեսակների, որտեղ արձարծվում են ոչ միայն գործնական հարցեր, այլև գրողների գրամշակութային հետաքրքրությունները: Ուշադրության են արժանի նշանավոր մարդկանց նամակներն ուղղված զավակներին:

Գրողների և արվեստագետների նամակներն ու նամակաշարերն ունեն ճանաչողական զգալի արժեք:

Հոգվածում քննվում են գրական նամականու կառուցվածքը, լեզվական հիմքերը, վեր են հանվում ժանրային էական դրսևորումներ:

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. գրական նամականի, բաց նամակ, կեղծ նամակ, կառուցվածք, երկխոսություն, փոխաբերություն, համեմատություն:

Ներածություն

Նամականի են կոչվում գրողների և արվեստագետների նամակների ժողովածուները: Նամակները՝ որպես գրողի ժառանգության կարևորագույն մաս, հաճախ ներառվում են նրա երկերի լիակատար ժողովածուների մեջ: Նամականին անվանում են նաև էպիստոլյար գրականություն¹: Թեպետ նամականու ժանրը հայ գրականության մեջ համարվում է երկրորդական, սակայն այն նպաստում է գրողի ժառանգության քննությանը:

Նամակներն իրենց կառուցատիպերով և ներքին բովանդակությամբ բաժանվում են մի քանի տեսակների՝

¹ Զբոսայտ Է., Մախչանյան Հ., Գրականագիտական բառարան, Ե., 1972, էջ 204:

ա) գրողների նամակաշար, բ) տարբեր մասնագիտության տեր անձանց (հոգևորական, հեղափոխական) նամակներ, գ) գրողների նամակներ՝ հասցեագրված գրչընկերներին, հարազատներին դ) նամակներ՝ որպես գեղարվեստական գրականության կամ գեղարվեստական վավերագրության կառուցվածքային տարրեր, ե) բաց նամակներ, զ) կեղծ նամակներ և այլն:

Առաջին հայացքից կարող է թվալ, թե նամակներում հեղինակները շոշափում են անձնական խնդիրներ, երբեմն այնքան մանր, որ անհարիր է նրանց բարձր կոչմանը: Հարկ է ընդգծել, որ նամակների մի մասում արծարծվում են գործնական հարցեր՝ կապված հեղինակների գրամշակութային հետաքրքրությունների հետ: Նամակները գրվում են տարբեր հոգեվիճակներում, երբեմն խիստ հապճեպ. օրինակ՝ Միամանթոյի նամակները մի քանի տողանոց բացիկներ են, որոնք տեղեկույթ են տալիս բանաստեղծի այդ օրվա, հաճախ այդ ժամի մտասնեման և ծրագրերի մասին:

Մեր նպատակն է միջգիտակարգային առումով բացել այդ խունացած էջերի ներքին ծայքերը, քննել հայ գրողների, մտավորականների նամակների կառուցվածքը, լեզվական հիմքերը, գրական նամականու լեզվական-կառուցատիպային հատկանիշները, վեր հանել ժանրային էական դրսևորումները:

Այս բոլորով հանդերձ նշելի է, որ գրողների, արվեստագետների, հոգևորականների նամակներն ու նամակաշարերն ունեն ճանաչողական զգալի արժեք, որը շատ ավելի մեծ է, քան կարող է թվալ առաջին հայացքից:

Մեթոդաբանություն

Բուն խնդիրների լուծման նպատակով հիմնվել ենք տրամաբանության և հումանիտար մի շարք գիտություններում տարածում գտած մեթոդների և մոտեցումների վրա: Կիրառվել են լեզվաբանական մի շարք մեթոդներ՝ կառուցվածքային, նկարագրական, ոճաբանական:

Կառուցվածքային մեթոդով քննել ենք բնագրի լեզվական տարրերի հարաբերությունների հնարավոր տիպերը: Նկարագրական մեթոդով ուսումնասիրել ենք նամակների լեզվական համակարգի տարրերն ու հատվածները: Ոճաբանական մեթոդով կատարվել է նամակի՝ որպես տեքստի զուտ լեզվաբանական վերլուծություն: Ուսումնասիրվել են տեքստի ձևի ու բովանդակության կապերը, նամակագրի ոճը և այլն:

Գրողների նամակաշար: Հայտնի է, որ հատկապես 19-րդ դարավերջի և 20-րդ դարասկզբի հայկական մամուլի էջերում յուրօրինակ տեղ է

գրադեցրել «Նամակներ» խորագրով լրաբաժինը, որտեղ գետեղվել են արդիական հնչեղություն ունեցող գրական-հասարակական տարաբնույթ խնդիրներ: Օրինակ՝ «Մշակ» լրագրի առաջին իսկ համարներում տպագրվել է Բաֆֆու հայտնի նամակաշարը Պարսկաստանից: Հայտնի է, որ մեծ են Բաֆֆու ծառայությունները գրական աշխարհաբարի մշակման ասպարեզում: Գրականագետ Ա. Տերտերյանը նրան համեմատում է հայ բեմի լավագույն դերասանուհիների հետ, որոնց լեզվի մեջ լսվում էր հայերենի նվագայնությունը, երբեմն նաև շառաչը²: Ուշագրավ է Աղայանի և Բաֆֆու այն դիտողությունը, թե «Մշակն» է, որ առաջ է տանում լեզվի մշակությունը: Դ. Աղայանը, անդրադառնալով Բաֆֆու նամակաշարի բովանդակային հիմքերին, հակադարձում է. «Մենք գրաբարից կլիմենք, ինչ որ կլիմվի, կուտենք, ինչ որ կարելի է ուտել և մարսել, բայց ոչ կուտենք և ոչ կլիմենք՝ անմարս բաները»³: Այստեղ գրողի նամակաշարը կենսական-քաղաքական խնդիրների մշակման ու քննարկման հարթակ է հանդիսացել:

Տարբեր մասնագիտության տեր անձանց նամակներ: 1868թ. Կիրակոս Ղազանչյանը ուխտավորների մի խմբի հետ եկել է Ս. Էջմիածին՝ ներկա լինելու Գևորգ Դ. կաթողիկոսի կատարած մյուռոնօրինությանը և հրատարակել «Ուխտավորի նամակներ» շարքը: Նամակների հասցեատերը ընթերցողն է. «Կը փափաքիմ, սիրելի՛ ընթերցողք, որ դուք ալ պատեհութիւն ունենաք վայելելու մի այսպիսի Ս. Աթոռի տեսութիւն, որ լի է բազում հին և նոր յիշատակներով...»⁴: Սրանք ըստ էության ուղեգրական նկարագրություններ են, որոնք կառուցված են նամականու կաղապարով: Զ նամակն սկսվում է բնության գողտրիկ նկարագրությամբ. «Էջմիածին, Վաղարշապատ. 1868, հոկտեմբեր.

աշնան միջին ամիսն եմք և օդերու յարմար ժամանակում. հովեր փչում են անուշիկ և զով: Առաւօտեան արեւու ճառագայթ սփռեր իր լոյս, գոյն և ջերմութիւն ի վերայ խորհրդաւոր դաշտին Եղիվարդ, Մուղնի, Օշական, Աշտարակ, Վաղարշապատ և այլ գիւղերի հաւք և թռչունք երգում են քաղցրիկ բնական նուագարանով, վճիտ առուակներ հոսում և կարկաչում են և օձապտոյտ գնում են»⁵: Նամակի հոսքերում տեղ է տրված նաև Վեհափառի դիմանկարին. «Վեհափառի գլխին կար մի ամպհովանի զարդարուն, որ բռնած էին չորս յատուկ անձինք՝ երգելով մտան յեկեղեցի.

² Տերտերյան Ա., Հայ կլասիկներ, Ե., 1944, էջ 177:

³ «Տարագ», 1890, հմ. 5, էջ 83:

⁴ «Էջմիածին», 2008, Թ, էջ 91:

⁵ Նույն տեղում, էջ 88:

Վեհափառը պատարագիչ էր... »⁶:

Ուշագրավ են Արամ Մանուկյան հեղափոխականի նամակները, որոնք լույս են սփռում այն բախտորոշ ժամանակաշրջանի վրա, որի ընթացքում տեղի է ունեցել Վանի 1915թ. ապրիլյան հերոսամարտը:

Գրողների նամակներ: Հայ գրականության, մշակույթի պատմության համար կարևոր նշանակություն ունի գրողների նամակագրությունը: Նամակներում հեղինակները շոշափում են առանձին խնդիրներ, ինչը պայմանավորված է նրանցից յուրաքանչյուրի գործունեության ոլորտով, մտերմության աստիճանով և հետաքրքրությունների շրջանակով (այդպիսին են Ալ. Ծատուրյանի, Նար-Դոսի, Զ. Եսայանի, Համաստեղի, արևմտահայ գրողների և այլոց նամակները): Այսպիսի նամակներում երևում են հեղինակի հոգեվիճակն ու տրամադրությունը: Օրինակ՝ արևմտահայ գրողների (Սիամանթո, Գ. Զոհրապ, Ռ. Սևակ) առաջին տարիների նամակները հուսադրող են եղել, ցնծալից, մինչդեռ պատերազմի նախօրեի նամակները կրել են գալիք ողբերգության սարսուռը:

Նամակները՝ որպես գեղարվեստական գրականության կամ գեղարվեստական վավերագրության կառուցվածքային տարրեր: Հայ գրականության մեջ նամակի ձևը օգտագործվել է դեռևս 5-րդ դարում: Մ. Խորենացին «Հայոց պատմության» մեջ գետեղել է բազմաթիվ թուղթ-նամակներ: Հայտնի են Ղ. Փարպեցու «Թուղթը», Ն. Շնորհալու «Թղթերը» և այլն:

Ընդհանրապես նամակը կարելի է համարել մենախոսության տեսակ: Այն գրություն է բացակա անձին որևէ բան հաղորդելու համար: Իհարկե, սխալ կլինի նամակը միանշանակ մենախոսություն համարել: Այդ գրավոր խոսքը մենախոսություն է ժամանակային առումով: Երբ որ հասցեատերն ստանում է նամակը և գրում պատասխանը, արդեն այն դառնում է երկխոսության մի եզրը: Համբոյի նամակը մինչ Գիքորի ընթերցելը մենախոսություն է, իսկ երբ Գիքորը կարդում է նամակը, այն դառնում է թերի երկխոսություն: Նամակը պատմվածքին հաղորդում է բնականություն և ներքին դրամատիզմ: Համբոյի մտքերն ու իրավիճակը բացահայտելիս զգալի դեր է կատարում Հ շաղկապը, որը կրկնվում է յոթ անգամ: Հետաքրքրական է նաև, որ «Տեղներս շատ նեղ ա», «Եվ Նանն ու Զանին տկլոր են» նախադասությունները կրկնվում են երկու անգամ, որովհետև անհանգստություն ունի նամակագիրը: Նամակում խառնված են բարբառը, գրաբարի ու խոսակցական ձևերը (խարջ, ի քաղաքն, տեղներս

⁶ Նույն տեղում, էջ 89:

նաղ ա):

Հ. Քոչարի «Գեներալի քույրը» պատմվածքում երկխոսությունն է ընթանում նամակի ձևով: Անահիտի նամակը ծավալուն է: Երբեմն նա օգտագործում է հրամայական եղանակի բայաձևեր, որոնք վերածվում են պահանջ-խնդրանքի. «Պատասխանեցե՛ք ինձ թեկուզ երկու բառով: Ես երջանիկ եմ, որ Դուք գոյություն ունեք աշխարհում, որ կա մեր նահապետական տոհմի ազգանունը կրող գորավար»:

Հայ գրականության մեջ նամականու ձևով են գրված շատ ստեղծագործություններ: Սրբուհի Տյուսաբի «Մայտա»-ն նամակ-վեպ է, Նար-Դոսի «Աննա Մարոյան»-ը նամակ վիպակ:

Ժամանակակից հայ պատմվածքը դրսևորում է ներժանրային հարուստ բազմազանություն: Տարբեր պատմվածքներում օգտագործված են նամակի և օրագրության կոմպոզիցիոն միջոցներ (Վ. Իսրայելյան «Ֆեսուկ», Ա. Պաչյան «Ռոբինզոն» և այլն): Այդպիսի երկերը երբեմն չեն ճանաչում կաղապարված կանոններ և ունեն ներժանրային բազմազանություն: Սա իրապես նշանակում է, որ ժանրի սահմանները կարող են լինել հարաբերական, դրսևորման ձևերը՝ բազմազան:

Նամակը որպես գեղարվեստական հնար, կարող է կիրառվել նաև բանաստեղծական խոսքում: Մփյուռքահայ բանաստեղծուհի Ալիսիա Կիրակոսյանի նշանավոր բանաստեղծությունը վերնագրված է «Նամակ առ Հայաստան»: Սա նամակ-մենախոսություն է, որտեղ երևում են բանաստեղծուհու ապրումներն ու խոհերը, տազնապներն ու ուրախությունը: Բանաստեղծության մեջ շատ են կիրառված անձնական դերանուններ. առկա է ես-դու հակադրությունը⁷:

Հաճախ առանձին նամակներ այնքան սրտառուչ են գրված լինում, որ նաև անծանոթի հետաքրքրությունն են շարժում: Այդպիսին են նշանավոր մարդկանց նամակները՝ ուղղված իրենց զավակներին: Նամակի դասական օրինակներ են Չարլի Չապլինի նամակը իր դստերը Ջերալդինային, Ջեկ Լոնդոնի նամակը դստերը՝ Ջոանին, Ա. Իսահակյանի նամակը որդուն՝ Վիգենին և այլն:

Բաց նամակներ: Նամակի ձևերից մեկը բաց նամակն է: Այն նույնպես ունի իր հասցեատերը, սակայն ներկայացվում է հրապարակավ, որովհետև հեղինակը էական հարց է արծարծում: Բաց նամակը հրապարակախոսական բնույթ ունի և հանրամատչելի է իր բառապաշարով: Այստեղ կարևորվում է հասարակական հնչեղություն ունեցող ասելիքը: Այդպիսին կարելի է համարել Ջորի Բալայանի բաց

⁷ Գալստյան Ա., Երկխոսությունը ժամանակակից հայերենում, Ե., 2003, էջ 104-105:

նամակը՝ հասցեագրված նորապսակներին, Լ. Կարապետյանի բաց նամակը հասցեագրված Ղուկաս Սիրունյանին: Այդպիսի նամակներում երբեմն ի հայտ են գալիս հուշագրության դրսևորումներ. «Հիշում եմ՝ հոգիդ միանգամից փառավորվեց, երբ Սասնա ազգային հանդերձանքներով կահավորված սրահում հենց սկզբից երեխաները մեզ ողջունեցին ազգագրական երգ ու պարով, ապա և քո հայրենախոս բանաստեղծություններով»:⁸

Կեղծ նամակներ: Իրականում, ինչպես ընդունված է նամականուն վերաբերող ուսումնասիրություններում, կարող են լինել նաև, այսպես կոչված, կեղծ նամակներ (պսևդոնամակներ): Ա. Պուշկինի բանաստեղծական հայեցակարգը, գրողի մենախոսությունները լույս են տեսել նրա մտերմիկ գրուցակից Ա. Սմիռնովայի նամակներում վերջինիս մահից հետո: Դրանք հրատարակվել են հեղինակի դստեր՝ Օ. Սմիռնովայի կողմից: Սակայն մի քանի տարի անց պարզվել է, որ նամակների մի մասը կեղծված են: Այս դեպքում նամակագիրներն ունենում են որոշակի կաշկանդումներ:

XX դ. գեղանկարչության խոշորագույն դեմքերից մեկի՝ Արշիլ Գորկու նամակներն առաջին անգամ ոչ ամբողջությամբ տպագրվել են «Արարատ» ամսագրի հատուկ համարում (Բոստոն, 1971): Կարծիքներ են շրջանառվում, որ որոշ նամակներում կան հավելումներ, իսկ մի քանի գրառումների բնօրինակները բացակայում են: Խոսք կա նաև այն մասին, թե դրանք ոչ թե պակաս են կամ ինչ-ինչ պատճառներով չկան, այլ հորինվել են նկարչի քրոջ որդու՝ Կ. Մուրադյանի կողմից: Մի առիթով վերջինս նշել է, որ իր մոտ պահված նամակներում որոշ անձանց մասին կան անբարենպաստ արտահայտություններ, և ինքը չէր ցանկացել, որ դրանք հանրությանը ներկայացվեին⁹:

Կան գրական նամակների այլ տեսակներ ևս, օրինակ՝ էլեկտրոնային նամակները, որոնք սովորաբար չունեն ժամանակի և տարածության խնդիր: Եթե համեմատական վերլուծության ենթարկենք նամականու, հուշերի, և օրագրերի տարածաժամանակային սահմանները, ապա կնկատենք որոշակի տարբերություններ. նամականու հեղինակը գրուցում է ներկայում՝ ի տարբերություն հուշագրի, որը գրուցում է իր ապագայի ընթերցողի հետ, իսկ օրագրողի գրառումների հասցեատերը հենց ինքն է թե՛ ներկայում, թե՛ ապագայում և թե՛ նույնիսկ անցյալում:

Ինչ լեզվական հիմքերով են կառուցվում նամակները: Նամակի

⁸ «Գրական թերթ», 2014, հմ.18, էջ 4:

⁹ Գորկի Ա., Նամակներ, Ե., 2005, էջ 6:

հեղինակը՝ որպես լեզվական անհատ, ներկայացնում է կյանքի տարբեր իրավիճակներ, անձնական կարծիքներ և ապրումներ: Նկատենք, որ նամակների տեքստերի նախադասությունների կառուցվածքային ընտրությունը նախնառաջ կախված է հեղինակների ոճերից: Նամակներում առկա է հեղինակի անհատական կնիքը: Նամակագիրներն ազատ են քերականական պարտադիր բանաձևումներից և նորմերից և առանձնանում են իրենց ստեղծագործական հնարավորություններով և անհատական-ոճական կողմերով:

Այդուհանդերձ կան կառուցվածքային-իմաստային որոշակի առանձնահատկություններ, որոնք բնորոշում են գրական այս տեսակը:

Նամականու հոսքերում ցայտուն ընդգծվում են դիմելաձևեր, դերանունների և բայերի երկրորդ դեմքի կիրառությունները, հեղինակի խոսքին բնորոշ ինքնատիպ հնչերանգը: Քննության առարկա են դառնում նաև նրանցում գործածվող հատկանունները: Դիտարկվում են ոչ միայն անձնանուններ, այլև քաղաքների, փողոցների անուններ և հասցեներ ¹⁰:

Հետաքրքրական է նաև նամականու ոճաբանությունը, որը այլ ուսումնասիրության նյութ է: Ինչպես նշում է լեզվաբան Օ. Բաբայանը, հրապարակախոսական գրքերը, նամակներն առավել շատ են պարունակում փոխաբերություններ և համեմատություններ, որովհետև հրապարակախոսական տարրեր ունենալով հանդերձ մոտենում են գեղարվեստական ոճին¹¹: Օրինակ՝ Ա. Ծատուրյանի՝ Մկրտիչ Բարխուդարյանին հասցեագրված նամակում կարդում ենք. «Նար-Դոսի և Մուրացանի մեջ Ալայյան սարեր կան: Նար-Դոսը մի համեստ տղա է, իսկ Մուրացանը՝ գոռոգ Բել»¹²:

Նամակներում առկա են նաև հարցականության դրսևորումներ. «Ինչպե՞ս է ընտանիքդ»: «Հիշո՞ւմ ես նաև իմ մարգարեությունը»¹³:

Եզրակացություններ

Թեմայի ուսումնասիրության արդյունքում հանգել ենք հետևյալ եզրակացությունների.

1. Գրողների նամակաշարերը կարևոր են հայ գրականության, մշակույթի պատմության համար: Նրանցում շոշափված թեկուզ մասնավոր,

¹⁰ Богданова Е., Языковые особенности жанра дневника//Филологические науки. Вопросы теории и практики. Тамбов, 2008, т.1, էջեր 10, 29:

¹¹ Բաբայան Օ., Փոխաբերությունը արդի հայերենում, Ե., 2004, էջ 112:

¹² Գրական ժառանգություն, Գիրք Ա., Ե., 1940, էջ 27:

¹³ Նույն տեղում, էջ 38:

սակայն հանրությանը հուզող խնդիրները հեղինակի հոգեվիճակն ու տրամադրությունն են փոխանցում ընթերցողին:

2. Նամակներն իրենց կազմաբանությամբ, ընթերցողին ուղղված հարցադրումներով առավելաբար երկխոսական բնույթ ունեն:

3. Մեծ կտավի որոշ նամակներ կարելի է համարել գեղարվեստական գրականության կամ գեղարվեստական վավերագրության կառուցվածքային տարրեր:

4. Նամականու ոճաբանությունը հրապարակախոսական տարրեր ունենալով հանդերձ ունի լեզվական-արտահայտչական զգալի դրսևորումներ (ես-դու անձնական դերանունների հակադրություն, մակդիրների, փոխաբերությունների առատություն և այլն):

5. Մեր ընդհանուր եզրակացությունն այն է, որ որոշ մասնագետներ նամակների մի մասն ըստ էության դասում են վավերագրական գրականության շարքում: Այդուհանդերձ նշենք, որ նամակներն իրենց կազմաբանությամբ երկպլյան են: Դրանք ունեն և՛ երկխոսության, և՛ մենախոսության շերտեր: Նամակներում սովորաբար չկան ճիգ ու ջանք, չկան ժեստային դրսևորումներ:

Այսպիսով՝ նամակների տարբեր տեսակներն իրենց ընդհանրության մեջ ունեն կառուցվածքային և լեզվական էական տարբերություններ:

Ашот Галстян

Литературная корреспонденция: структура и язык

Заключение

Ключевые слова и выражения: литературная корреспонденция, открытое письмо, фальшивое письмо, структура, диалог, метафора, сравнение.

В результате изучения темы мы пришли к следующим выводам.

1. Письма писателей имеют важное значение для истории армянской литературы и культуры. Вопросы, затронутые в них, даже если частные, но волнующие общественность, передают читателю душевное состояние и настроение автора.

2. По своему составу и вопросам, адресованным читателю, письма имеют в основном характер диалога.

3. Некоторые крупномасштабные письма могут считаться строительными элементами художественной или художественно-документальной литературы.

4. Стилистика коллекции писем, имея элементы публичного выступления, представляет значительные языково-экспрессивные

проявления (контраст личных местоимений я-ты, обилие наречий, фразеологизмов и др.).

5. Наш общий вывод состоит в том, что некоторые специалисты считают часть писем документальной литературой. Однако заметим, что письма двояки по своей структуре. В них есть слои как диалогов, так и монологов. В письмах обычно нет ни усилий, ни старания, нет проявления жестов.

Таким образом, разные типы писем, при своей общности, имеют структурные и языковые различия.

Ashot Galstyan

Literary correspondence: structure and language

Conclusions

Key words and expressions: literary correspondence, open letter, false letter, structure, dialogue, metaphor, comparison.

As a result of studying the topic, we came to the following conclusions.

1. Letters of writers are of great importance for the history of Armenian literature and culture. The issues raised in them, even if private, but of concern to the public, convey to the reader the state of mind and mood of the author.

2. In terms of their composition and questions addressed to the reader, the letters have mainly the nature of a dialogue.

3. Some large-scale letters can be considered the building blocks of fiction or documentary-fiction.

4. The style of the collection of letters, representing elements of public speaking, has significant linguistic and expressive manifestations (contrast of personal pronouns I-you, abundance of adverbs, phraseologisms, etc.).

5. Our general conclusion is that some experts consider part of the letters to be documentary literature. However, we must note that the letters are twofold in their structure. They have layers of both dialogue and monologue. In letters, there is usually no effort, no labor, no gestures.

Thus, different types of letters, despite their generality, have structural and linguistic differences.

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Բաբայան Օ., Փոխաբերությունը արդի հայերենում, Ե., 2004:
2. Գալստյան Ա., Երկխոսությունը ժամանակակից հայերենում, Ե., 2003:

3. Գորկի Ա., Նամակներ, Ե., 2005:
4. «Գրական թերթ», 2014, հմ.18:
5. Գրական ժառանգություն, Գիրք Ա., Ե., 1940:
6. «Էջմիածին», 2008, Թ:
7. Ջրբաշյան Է., Մախչանյան Հ., Գրականագիտական բառարան, Ե., 1972:
8. «Տարազ», 1890, հմ. 5:
9. Տերտերյան Ա., Հայ կլասիկներ, Ե., 1944:
10. Богданова Е., Языковые особенности жанра дневника//Филологические науки. Вопросы теории и практики. Тамбов, 2008, т.1, էջ 28-33:

Խմբագրություն է ուղարկվել 02.11.2022թ.

Հանձնարարվել է գրախոսության 15.11. 2022թ.

Տպագրության է հանձնարարվել 06.12.2022թ.